

**JO-HA-KYŪ : ANALISIS WATAK DAN
PERWATAKAN DALAM RITUAL PALMANIS
ETNIK KAGAYAN**

MASHOR BIN AWANG LONG

**TESIS INI DIKEMUKAKAN UNTUK MEMENUHI
SYARAT MEMPEROLEH IJAZAH SARJANA
SASTERA**

**PERPUSTAKAAN
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH**

**FAKULTI KEMANUSIAAN SENI DAN WARISAN
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH
2019**

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

UNIVERSITI MALAYSIA SABAH
BORANG PENGESAHAN STATUS TESIS

JUDUL: **JO-HA-KYŪ : ANALISIS WATAK DAN PERWATAKAN DALAM RITUAL PALMANIS ETNIK KAGAYAN**
IJAZAH: **SARJANA SASTERA (SENI KREATIF)**

Saya **MASHOR BIN AWANG LONG**, Sesi **2015-2019**, mengaku membenarkan tesis Sarjana ini disimpan di Perpustakaan Universiti Malaysia Sabah dengan syarat-syarat kegunaan seperti berikut :-

1. Tesis ini adalah hak milik Universiti Malaysia Sabah.
2. Perpustakaan Universiti Malaysia Sabah dibenarkan membuat salinan untuk tujuan pengajian sahaja.
3. Perpustakaan dibenarkan membuat salinan tesis ini sebagai bahan pertukaran antara institusi pengajian tinggi.
4. Sila tandakan (/):

SULIT

(Mengandungi maklumat yang berdarjah keselamatan atau kepentingan Malaysia seperti yang termaktub di dalam AKTA RAHSIA 1972)

TERHAD

(Mengandungi maklumat TERHAD yang telah ditentukan oleh organisasi/badan di mana penyelidikan dijalankan)

TIDAK TERHAD

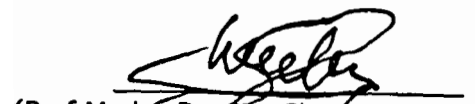

MASHOR BIN AWANG LONG
MA1511052T

Tarikh : 01 Mac 2019

PERPUSTAKAAN
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

Disahkan Oleh,
NORAZLYNNE MOHD. JOHAN @ JACLYNE
PUSTAKAWAN
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH
(Tandatangan Pustakawan)

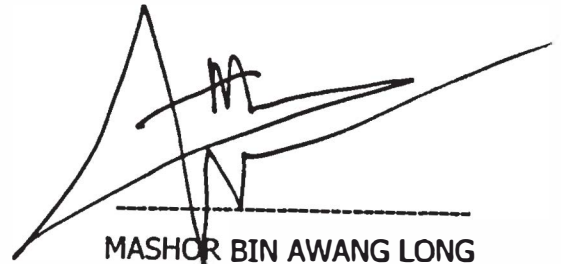

(En. Sharifuddin Zainal)
Penyelia Utama
(Prof Madya Dr. Sim Chee Cheang)
Penyelia Bersama

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

PENGAKUAN

Tulisan ini adalah hasil kerja saya sendiri kecuali nukilan, ringkasan dan rujukan yang tiap-tiap satunya telah saya nyatakan sumbernya.

1 MAC 2019

MASHOR BIN AWANG LONG
MA1511052T

PERPUSTAKAAN
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

PENGESAHAN

NAMA : MASHOR BIN AWANG LONG
NO MATRIKS : MA1511052T
TAJUK : JO-HA-KYŪ ANALISIS WATAK DAN
PERWATAKAN DALAM RITUAL PALMANIS
ETNIK KAGAYAN
IJAZAH : SARJANA SASTERA (SENI KREATIF)
TARIKH VIVA : 01 MAC 2019

DISAHKAN OLEH;

1. PENYELIA UTAMA

En Sharifuddin Zainal

Tandatangan

2. PENYELIA BERSAMA

Prof Madya Dr. Sim Chee Cheang

PENGHARGAAN

Bismillahirrahmanirahim.

Alhamdulillah, bersyukur ke atas ilahi dengan limpahan rahmat serta nikmat masa, nyawa tenaga yang dianugerahkan kepada saya dapat juga saya menyiapkan tugas ini dengan jayanya.

Pertamanya, saya ingin mendedikasikan ucapan penghargaan ini kepada penyelia tercinta saya, Sharifuddin Bin Zainal dan Prof Madya Dr. Sim Chee Cheang kerana dengan tunjuk ajar serta bimbingan daripadanya membuka ruang untuk saya menyiapkan tesis ini dengan jayanya. Saya juga ingin mengucapkan terima kasih yang tidak terhingga kepada ibu saya, Enah Binti Ismail, dan bapa Awang Long Bin Ibrahim, yang sentiasa memberi saya pemudah cara untuk menyiapkan kerja kursus ini. Mereka telah memberikan saya segala kemudahan dan sokongan moral yang tidak terhingga sampai saya berjaya menghabiskan tugas ini.

Ucapan penghargaan ini juga saya tujukan kepada rakan-rakan yang banyak memberi peringatan terhadap setiap apa yang saya telah alpa. Mereka membantu saya dengan menjawab setiap pertanyaan yang saya utarakan kepada mereka.

Akhir kata, saya mengucapkan terima kasih kepada mereka yang terlibat secara langsung atau tidak langsung dalam pembikinan tesis ini. Terima kasih.

Mashor Bin Awang Long
1 Mac 2019

ABSTRAK

Etnik Kagayan di Kudat Sabah termasyur dengan nilai budaya dan tradisi yang diwarisi sejak turun temurun oleh leluhur mereka. Ritual *Palmanis* atau pemanis merupakan sebuah ritual kecantikan, menambah seri atau aura yang melibatkan semangat mistik dan *Ombo'* atau bomoh sebagai medium perantaraan di antara alam nyata dan ghaib. Fungsi ritual *Palmanis* itu sendiri dipercayai memberi kelebihan kepada pengamalnya bagi kelancaran urusan seharian. Dalam ritual *Palmanis* terdapat elemen watak dan perwatakan yang unik dan pelbagai. Penyelidikan ini telah mengenalpasti dan mengkaji watak dan perwatakan dalam ritual *Palmanis* sebagai satu persembahan teater yang akan memberi definisi dan konteks baharu kepada ritual *Palmanis* dalam etnik Kagayan itu sendiri. Diharapkan penyelidikan ini bukan sahaja akan menjadi sumber rujukan kepada generasi penerus tetapi menyumbang kepada asal-usul persembahan teater tradisional dalam masyarakat, khususnya kepada etnik Kagayan di Sabah.

ABSTRACT

JO-HA-KYŪ: ANALYSIS OF CHARACTER AND CHARACTERIZATION IN RITUAL PALMANIS KAGAYAN ETHNIC

The Kagayan ethnic in Kudat Sabah is famous for its cultural values and traditions inherited from their ancestors. Palmanis rituals or "sweeteners" are a beauty ritual, adding a series or aura that involves the mystical and Ombo' or shaman spirit as intermediary medium between us and the realm of the supernatural. The function of the "Palmanis" ritual itself is believed to smoothen the days chores of its practitioners. In the "Palmanis" ritual, the medium is often helped by diverse spirits with unique and different characters and characterization. This research will identify and analyse these characters and characterization to provide a new definition and context to the ritual. It is hoped that this research will not only add to resources to spiritual practices of the Kagayan ethnic but also contribute to the understanding of the rise of traditional theatre specifically to the Kagayan ethnic of Sabah.

ISI KANDUNGAN

MUKA SURAT

TAJUK	i
PENGAKUAN	ii
PENGESAHAN	iii
PENGHARGAAN	iv
PENGHARGAAN	v
ABSTRAK	vi
<i>ABSTRACT</i>	vii
ISI KANDUNGAN	xii
SENARAI JADUAL	xiv
SENARAI RAJAH	xv
SENARAI FOTO	xvi
SENARAI PETA	xviii
SENARAI INFORMAN	xix
SENARAI LAMPIRAN	
BAB 1: PENDAHULUAN	
Pengenalan	
1.1 Pengenalan <i>Palmanis</i>	1
1.1.2 <i>Palmanis</i> Dalam	2
1.1.3 <i>Palmanis</i> Luar	2
1.2 Latar Belakang Etnik Kagayan	5
1.2.1 Agama dan Kepercayaan	6
1.2.2 Ekonomi Masyarakat Kagayan	7

1.2.3	Kediaman dan masyarakat	8
1.2.4	Kebudayaan	9
1.3	Lokasi Kajian	10
1.3.1	Kampung Limau Limauan	11
1.3.2	Kampung Perapat Laut	13
1.3.3	Kampung Landung Ayang	14
1.4	Permasalahan Kajian	15
1.5	Objektif Kajian	16
1.6	Soalan Kajian	17
1.7	Metodoogi Kajian	17
1.7.1	Kajian Lapangan	17
1.7.2	Kajian Perpustakaan	18
1.8	Kaedah Analisis Data	18
1.8	Limitasi Kajian	21
1.10	Kepentingan Kajian	21
1.11	Kesimpulan	22
 BAB 2 SOROTAN LITERATUR		
2.1	Kajian Ritual Dan Teater Luar Negara	23
2.2	Kajian Ritual Dan Teater Di Malaysia	29
2.3	Kajian Watak Dan Perwatakan	35
2.4	Kajian Lepas Jo-Ha-Kyū	37
2.5	Ulasan Sorotan	39

BAB 3 METODOLOGI DAN KAEDAH KAJIAN

3.1	Pengenalan	40
	3.1.1 Metodologi Penyelidikan	41
	3.1.2 Tahap Mengenal Pasti Informan	43
3.2	a) Kajian Perpustakaan	45
	b) Kajian Lapangan	45
3.3	3.3.1 Tahap Temu Bual	48
	3.3.2 Pengumpulan Data	50
	3.3.3 a) Temu Bual Secara Mendalam	52
	b) Temu Bual Secara Berkumpulan	54
	c) Pemerhatian Secara Langsung	56
	d) Temu Bual Melalui Telefon	57
3.4	Tahap Menyimpan Dan Mendokumentasi Maklumat Kerja Lapangan	57
3.5	Data Sekunder	57
3.6	Data Primer	58
3.7	Kerangka Kajian Konsep	59
3.8	Konsep Jo-Ha-Kyū	63
3.9	Kesimpulan Metodologi	64

BAB 4 JENIS DAN FUNGSI RITUAL *PALMANIS*

4.1	Pengenalan	65
	4.1.1 <i>Palmanis</i> Dalaman	65
	i. <i>Palmanis</i> Karunia	66
	ii. Mandi Bunga	72
	iii. <i>Paiguk</i> Bulan	72
	iv. <i>Palmanis</i> Yusuf	73

4.1.2 *Palmanis* Luaran

i.	<i>Palmanis Pamudlai</i> (Pemanis Sikat)	74
ii.	<i>Palmanis Kielai</i> (Pemanis Kening)	76
iii.	<i>Avai-Avai</i> (Azimat)	76
iv.	Doa <i>Pu'ki</i>	77
4.2	Ritual <i>Palmanis Karunia</i> Sebagai fokus penyelidikan	78
ii.	Fasa 1	79
iv.	Fasa 2	80
vi.	Fasa 3	81
4.3	Kewujudan Watak Dan Perwatakan Dalam Ritual <i>Karunia Palmanis</i> .	81
4.4	Kesimpulan	85

BAB 5 ANALISIS JO-HA-KYŪ DALAM WATAK DAN PERWATAKAN RITUAL *PALMANIS*

5.1	Pengenalan	86
5.2	Elemen Teater Dalam Setiap Kategori Watak Dalam Ritual <i>Palmanis</i>	87
5.3	Analisis Konsep Jo-Ha-Kyū Dalam Watak Dan Perwatakan Ritual <i>Palmanis</i>	100
5.4	Konsep Jo-Ha-Kyū Dalam Ritual <i>Palmanis</i>	103
5.5	Lakaran wajah watak dalam ritual <i>Palmanis</i>	147
5.8	Kesimpulan	151

BAB 6 KESIMPULAN

6.1	Pengenalan	160
6.2	Hasil Kajian	154
6.2.1	Keistimewaan watak dan perwatakan dalam ritual <i>Palmanis</i>	154

6.3	Rumusan Dan Cadangan	159
	RUJUKAN	161
	GLOSARI	167
	LAMPIRAN	174

SENARAI JADUAL

	MUKA SURAT
Jadual 1.3.1 : Kampung-kampung terpilih kajian di sekitar Kudat.	11
Jadual 3.2 : Lawatan tempat kajian dan data yang diperolehi.	45
Jadual 3.2.3 : Tempat , masa dan aktiviti kajian di Daerah Kudat, Sabah.	46
Jadual 3.3.1 : Senarai nama Informan.	49
Jadual 5.1 : Kategori Watak Dan Perwatakan dalam ritual <i>Palmanis</i> .	87
Jadual 5.2.1 (a): Elemen vokal, rasa dan jiwa (emosi) dan tubuh dan gerak dalam watak <i>Panglima Harimau Berantai, Panglima Ettom Dan Laksamana Hang Tuah</i> .	88
Jadual 5.2.2 (b): Elemen vokal, rasa dan jiwa (emosi) dan Gerak Tubuh dalam watak <i>Putli Santubong, Arung Salmiah, Putli Gunung Ledang, Putli Sejinjang dan Rayang</i> .	90
Jadual 5.2.2 (c): Elemen vokal, rasa dan jiwa (emosi) dan tubuh dan gerak dalam watak <i>Putli Duyung Dan Rattu Pantai Selatan</i> .	95
Jadual 5.2.3 (d): Elemen vokal, rasa dan jiwa (emosi) dan gerak tubuh dalam watak <i>Kabong, Helang, Pannu Dan Buaya Potte</i> .	97
Jadual 5.2.4 (e): Elemen vokal, rasa dan jiwa (emosi) dan gerak tubuh dalam watak Orang Alim.	99
Jadual 5.4.1 (i) : Peringkat "Ha" dalam watak Harimau Berantai.	104
Jadual 5.4.2 (ii) : Peringkat "Kyū" dalam watak Panglima Harimau Berantai	106
Jadual 5.4.2 (i) : Peringkat "ha" dalam watak Panglima <i>Ettom</i>	108
Jadual 5.4.2 (ii) : Berikut adalah bahagian Kyū bagi watak	109

Jadual 5.4.3 (i) :	Peringkat “ha” dalam watak Laksamana Hang tuah	111
Jadual 5.4.3 (ii) :	Peringkat “Kyū” dalam watak Laksamana Hang Tuah.	112
Jadual 5.4.4 (i) :	Peringkat “ha” dalam watak <i>Putli</i> Santubong	113
Jadual 5.4.4 (ii) :	Peringkat “Kyū” dalam watak <i>Putli</i> Santubong	115
Jadual 5.4.5 (i) :	Peringkat “ha” dalam watak Arung Salamiah	116
Jadual 5.4.5 (ii) :	Peringkat “Kyū” dalam watak Arung Salamiah	117
Jadual 5.4.6 (i) :	Peringkat “ha” dalam watak <i>Putli</i> Gunung Ledang	119
Jadual 5.4.6 (ii) :	Peringkat “Kyū” dalam watak <i>Putli</i> Gunung Ledang	120
Jadual 5.4.7 (i) :	Peringkat “ha” dalam watak <i>Putli</i> Sejinjang	121
Jadual 5.4.7 (ii) :	Peringkat “Kyū” dalam watak <i>Putli</i> Sejinjang	123
Jadual 5.4.8 (i) :	Peringkat “ha” dalam watak <i>Rayang</i>	124
Jadual 5.4.8 (ii) :	Peringkat “Kyū” dalam watak <i>Rayang</i>	126
Jadual 5.4.9 (i) :	Peringkat “ha” dalam watak <i>Putli</i> Duyung	127
Jadual 5.4.9 (ii) :	Peringkat “Kyū” dalam watak <i>Putli</i> Duyung	129
Jadual 5.4.10 (i) :	Peringkat “ha” dalam watak <i>Rattu</i> Pantai Selatan	130
Jadual 5.4.10 (ii) :	Peringkat “Kyū” dalam watak <i>Rattu</i> Pantai Selatan	132
Jadual 5.4.11 (i) :	Peringkat “ha” dalam watak <i>Kabog</i>	133
Jadual 5.4.11 (ii) :	Peringkat “Kyū” dalam watak <i>Kabog</i>	134
Jadual 5.4.12 (i) :	Peringkat “ha” dalam watak Helang	136
Jadual 5.4.12 (ii) :	Peringkat “Kyū” dalam watak Helang	137
Jadual 5.4.13 (i) :	Peringkat “ha” dalam watak <i>Pannu</i>	139

Jadual 5.4.13 (ii):	Peringkat "Kyū" dalam watak <i>Pannu</i>	140
Jadual 5.4.14 (i) :	Peringkat "ha" dalam watak Buaya <i>Potee'</i>	141
Jadual 5.4.14 (ii):	Peringkat "Kyū" dalam watak Buaya <i>Pote'</i>	142
Jadual 5.4.15 (i) :	Peringkat "ha" dalam watak <i>Putla Saii'</i>	143
Jadual 5.4.15 (ii):	Peringkat "Kyū" dalam watak <i>Putla Saii'</i>	145

SENARAI RAJAH

	MUKA SURAT
Rajah 1.8.1 : Carta Alir Konsep data yang digunakan pengkaji	19
Rajah 3.1.1 : Carta Alir Kerja Penyelidikan	42
Rajah 3.7 : Carta Alir Konsep data yang digunakan pengkaji	59
Rajah 3.7.1 : Jenis-jenis vokal	60
Rajah 3.7.2 : Jenis-jenis Rasa dan Jiwa	61
Rajah 3.7.3 : Jenis-Jenis Gerak Tubuh	61
Rajah 3.8.1 : Konsep Jo-Ha-Kyū mengikut perspektif Zeami Motokyo dan Peter Brooke	63
Rajah 4.2.1 : Tiga Fasa Penting kewujudan watak dan perwatakan dalam ritual <i>Palmanis</i> .	78
Rajah 5.4 : Konsep Jo-Ha-Kyū dalam ritual <i>Palmanis Karunia</i> .	105
Rajah 6.2.1 : Ciri-ciri utama dalam watak dan perwatakan ritual <i>Palmanis</i> .	155

SENARAI FOTO

		MUKA SURAT
Foto 1.2.1	: Upacara keagamaan doa selamat yang dilakukan oleh masyarakat etnik Kagayan	6
Foto 1.2.2	: <i>Sangom macca</i> (kulintangan/titik dipersembahkan semasa majlis perkahwinan dan malam berinai)dilakukan oleh masyarakat etnik Kagayan	9
Foto 1.3.2 (i)	: Suasana kampung Limau-Limauan yang berada jauh dari pekan Kudat.	12
Foto 4.1.1 (a)	: Foto (i), (ii), (iii),(iv) dan (v) menunjukkan situasi semasa ritual <i>Palmanis</i> Karunia berlangsung	67
Foto 4.1.2 (i)	: Keperluan yang diperlukan semasa ritual <i>Palmanis Pamudlai</i> Berlangsung.	75
Foto 4.3.1	: Lakaran formansi Watak dan perwatakan yang dil lakaran oleh penyelidik. (I) <i>Panglima Harimau Berantai</i> (Ii) <i>Panglima Hitam</i> (Iii) <i>Laksamana Hang Tuah</i> (Iv) <i>Putla Sai</i> (V) <i>Putli Duyung</i> (Vi) <i>Putli Santubong</i> (Vii) <i>Rattu Pantai Selatan</i> (Viii) <i>Putli Gunung Ledang</i> (Ix) <i>Putli Sejinjang</i> (X) <i>Dayang</i> (Xi) <i>Buaya Pote'</i> (Xii) <i>Arum Salamiah</i> (Xiii) <i>Kabong</i> (Xiv) <i>Helang</i> Dan (Xv) <i>Pannu</i> .	84
Foto 5.5 a	: (i. <i>Panglima Harimau Berantai</i>),(ii. <i>Panglima Ettom</i>) dan (iii. <i>Panglima Hang Tuah</i>) merupakan lakaran watak pahlawan atau panglima yang terdapat dalam ritual <i>Palmanis</i> .	147
Foto 5.5 b	: (iv. <i>Putli Santubong</i>),(v. <i>Arung Salamiah</i>),(vi. <i>Putli Gunung Ledang</i>),(vii. <i>Putli Sejinjang</i>) dan (viii. <i>Dayang</i>) merupakan lakaran watak puteri atau ratu yang terdapat dalam ritual <i>Palmanis</i> .	148
Foto 5.5 c	: (ix. <i>Putli Duyung</i>) dan (x. <i>Rattu Pantai Selatan</i>) lakaran watak hanuman yang terdapat dalam ritual <i>Palmanis</i> .	149
Foto 5.5 d	: (xi. <i>Kabog</i>),(xii. <i>Helang</i>), (xiii. <i>Pannu</i>) dan (xiv. <i>Buaya Pote'</i>) lakaran watak haiwan Kategori yang terdapat dalam ritual <i>Palmanis</i> .	150
Foto 5.5 e	: (xv. <i>Putla Saii'</i>) lakaran watak haiwan Kategori yang terdapat dalam ritual <i>Palmanis</i> .	150

SENARAI PETA

	MUKA SURAT
Foto 1.3 : Lokasi kajian iaitu Kudat Sabah	10
Foto 1.3.2 : Lokasi kampung Limau-limauan	11
Foto 1.3.3 : Lokasi Kampung Perapat Laut.	13
Foto 1.3.4 : Lokasi Kampung Landung Ayang	14

SENARAI INFORMAN

BIL	NAMA INFORMAN	UMUR	JANTINA	PEKERJAAN
1.	En Khomar Ali	41	Lelaki	Bekerja Sendiri
2.	En Hj. Ag Kasim Ag Sulaiman	61	Lelaki	Bekerja Sendiri
3.	Puan Sapinah Binti Mantali	58	Lelaki	Bekerja Sendiri
4.	Puan Rinah Binti Abdullah	72	Wanita	Suri Rumah
5.	Puan Sharifah Rafidah	42	Wanita	Kakitangan Kerajaan
6.	Puan Sh. Asnimawati Sangkif. Shek	43	Wanita	Kakitangan Kerajaan
7.	Tani Anas	40	Lelaki	Bekerja Sendiri
8.	Puan Noriah Binti Yasmin	67	Wanita	Suri Rumah
9.	Jalinah Binti Halim	68	Wanita	Bekerja Sendiri
10	Hj Abdul Rahman Bin Ribl	58	Lelaki	Bekerja Sendiri

SENARAI LAMPIRAN

	MUKA SURAT
Lampiran A : Pengkaji Bersama Informan	174
Lampiran B : Temu Bual Bersama Informan	175
Lampiran C : Informan	176

BAB 1

PENDAHULUAN

1.1 Pengenalan *Palmanis*

Ritual *Palmanis* atau pemanis merupakan sebuah ritual kecantikan, menambah seri atau aura yang diamalkan oleh masyarakat etnik Kagayan, Kudat Sabah. Amalan ritual *Palmanis* dipercayai memberi kelebihan kepada pengamalnya bagi kelancaran urusan harian seperti menambah seri kecantikan, memudahkan urusan pekerjaan, melariskan perniagaan dan menjaga keselamatan. Terdapat elemen watak dan perwatakan yang menonjol dalam ritual *Palmanis* etnik Kagayan yang menjadi skop utama penyelidikan ini. Jika diperhatikan dari sudut pandangan teater, awal kewujudan sesebuah teater itu bermula daripada elemen-elemen yang muncul dalam sesebuah ritual yang kemudiannya berkembang sebagai sebuah teater tradisional Richard Schechner (2005:2), mengikut Schechner sesuatu yang di lakukan secara berulang-ulang dianggap sebagai sebuah ritual.

Menurut Tiggeman (1994), setiap budaya merangkumi kepelbagai aspek yang tersediri yang diilhamkan melalui saluran kebudayaan, kemudian diluahkan melalui pelaksanaan oleh seseorang individu. Kecantikan dan keinginan diri adalah kitaran yang menyumbang kepada mesej dan norma budaya yang meluas. Untuk mendapatkan tubuh dan wajah yang cantik, manusia, terutama wanita, berjuang untuk mencapai matlamat tersebut. Kehidupan harian yang sedemikian mencabar menyebabkan seseorang individu itu perlu memikirkan cara untuk kelihatan lebih berseri diantara satu sama lain. Keperluan barang-barang alat solek yang mahal

dan sukar diperolehi disekitar kawasan berkenaan juga antara menjadi penyebab utama ritual *Palmanis*. Salah satu caranya adalah dengan menggamakan ritual *Palmanis*. Meskipun demikian, tidak ramai yang mengetahui latar atau punca dari mana ilmu *Palmanis* itu dikembangkan. Justeru, sumber atau punca penciptaan ritual *Palmanis* itu perlu diketahui dan didedahkan kepada khalayak luas agar ia dapat dijadikan sebagai satu maklumat tentang keperluan ritual *Palmanis* berkenaan kepada pendukungnya.

Terdapat dua jenis *Palmanis* yang diamalkan oleh etnik Kagayan Kudat iaitu *Palmanis* dalaman dan *Palmanis* luaran :

1.1.2 *Palmanis* Dalaman

Palmanis dalaman adalah melibatkan penyebatian semangat (roh nenek moyang) yang diseru oleh individu perantaraan yang disebut sebagai *ombo'*. *Palmanis* dalaman antaranya ialah, *Palmanis Kurunia* (Pemanis Kurnia) *Paiguk Bunga* (Mandi Bunga), *Paiguk Bulan* (Mandi Bulan), *Palmanis Yusuf Dan Palmanis Sin Pote'*. (Sila rujuk bab 4)

1.1.3 *Palmanis* Luaran

Palmanis luaran pula adalah *Palmanis* yang melibatkan barang-barang dandanan harian. Antara alat solekan yang biasa digunakan ialah alat solek yang terdiri daripada bedak, minyak wangi, sikat, celak pemerah bibir dan lain-lain. Antara *Palmanis* luaran dalam masyarakat melibatkan etnik Kagayan ialah *Palmanis kielai* (kening), *Palmanis* celak, *Palmanis* bedak, *Palmanis* pemerah bibir, *Palmanis* pakaian, *Palmanis* mata, doa pandang, doa *pu'ki*, doa *lasa* dan bekalan azimat. (Sila rujuk bab 4)

Namun begitu pengkaji secara teliti telah melihat wujudnya elemen watak dan perwatakan dalam ritual *Palmanis karunia* yang merupakan salah satu jenis *Palmanis* dalaman. Penyelidikan ini mengfokuskan dengan elemen watak dan perwatakan yang muncul dalam ritual *Palmanis* tersebut. Menyentuh mengenai elemen permainan watak dan perwatakan dalam ritual *Palmanis*. Fokus adalah pada unsur-unsur permulaan sesebuah teater tradisional khususnya pada elemen watak dan perwatakan sebagai komponen penting dalam sesebuah ritual dan peranan watak dan perwatakan penggerak dalam sesebuah jalan penceritaan di hadapan khalayak.

Eko Santoso (2008:1) turut menjelaskan teater berasal daripada upacara agama primitif atau budaya tradisional. Unsur budaya tradisional dalam ritual ke di tambah dalam sesebuah upacara lalu berkembang menjadi sebuah teater. Aristole (1968:68) dalam kajiannya terhadap elemen-elemen teater menegaskan bahawa ianya terbahagi kepada beberapa komponen penting, iaitu pelakon/pelaku, waktu dan fungsi, tempat dan ruang, struktur plot, prop, bahasa (lisan dan bukan lisan), dan watak dan perwatakan. Menurut Kamaruddin Hj. Husin (1988) pula, watak itu ialah "orang iaitu manusia atau bukan manusia" (dengan sifat-sifat manusia) yang berperanan dalam sesebuah cereka. Watak-watak ini diciptakan untuk mendukung peranan atau berfungsi untuk mendukung idea pokok dan mengembangkan plot sesuatu cereka dari awal hingga pengakhiran. Manakala perwatakan pula merujuk kepada ciri-ciri yang terdapat pada watak yang dicipta oleh pengarang untuk menggerak perjalanan sesebuah cerita di dalam sesebuah cereka (Shanon Ahmad 1979).

"Ritual" dalam penyelidikan yang dilakukan oleh (Burkhardt dan Nagai-Jacobson, 2002:5) merupakan sesuatu yang dianggap suci dan agung. Contoh upacara ritual yang dianggap suci mengikut Burkhardt & Nagai-Jacobson adalah ucapan kasih sayang pada waktu makan malam, ibadah agama, upacara rohani dan tradisi, doa dan meditasi. Tambahan beliau lagi perarakan, perkhemahan keluarga berjalan setiap pagi dianggap sebagai sebuah ritual. Ritual juga dilaksanakan oleh masyarakat terdahulu sebagai satu kaedah perubatan, pemulihan semangat, penaik seri, pelaris, penyembahan semangat padi dan di persembahkan di tempat serta masa yang khusus. Mohamed Ghouse Nasuruddin

(2000:XVII), dalam masyarakat Melayu itu sendiri ritual-ritual primitif mengandungi unsur-unsur permulaan teater, ianya berfungsi sebagai saluran bagi memahami keadaan alam semesta di samping membuktikan kewujudan dan memberikan makna kepada kehidupan mereka dengan memuja semangat-semangat ini. Fungsi ritual akan berubah mengikut keadaan, lokasi tertentu, tanpa menghadkan masa atau tempat. Namun, pada Kebiasaan sesebuah ritual akan ditandakan pada hari-hari dan tempat-tempat yang penting.

Terdapat sekumpulan manusia yang dianggap istimewa menjadi penggerak dalam kelangsungan sesebuah ritual. Mereka dikenali sebagai bomoh atau pawang yang dipercayai menjadi jambatan di antara alam nyata dan ghaib. Dalam masyarakat etnik Kagayan, bomoh dipanggil dengan nama sapaan "*Ombo*". Mereka mempercayai bahawa *Ombo'* mempunyai kuasa magis dalam dunia pengubatan tradisional.

Meskipun dalam pengamalan ritual masyarakat etnik Kagayan terdapat unsur campuran elemen animisme, masyarakat etnik Kagayan pada asasnya beragama Islam. Mereka sememangnya tidak dapat lari daripada tradisi dan adat yang telah menjadi perkara asas dalam kehidupan mereka. Justeru, terdapat perkaitan yang amat rapat dengan unsur agama, iaitu menerusi medium bacaan doa atau mantera, yang disebutkan dalam amalan ritual *Palmanis* tersebut. Senario ini menampakkan bahawa amalan ritual *Palmanis* oleh masyarakat Kagayan Kudat, Sabah ini ternyata mempunyai pengaruh Islam yang amat besar.

Bagi melahirkan sebuah pengkajian yang baharu penyelidik telah melihat secara mendalam elemen watak dan perwatakan yang terdapat dalam ritual *palmanis* masyarakat etnik Kagayan Kudat, Sabah. Seperti teater tradisional terdahulu, watak dan perwatakan dalam ritual *Palmanis* juga terhasil daripada semangat yang hadir semasa ritual *Palmanis* itu berlangsung. Watak dan perwatakan yang wujud juga pelbagai dan mempunyai peranannya yang tersendiri. Antaranya adalah watak pendekar, puteri, mitos, orang alim dan haiwan.

Bagi merungkai elemen watak dan perwatakan ini dengan lebih mendalam penyelidik telah menggunakan tiga elemen teater Aristotle iaitu, vokal, rasa dan

RUJUKAN

- Abdul Rahman Abdullah. 1999. *Falsafah alam semesta di Nusantara*. Kuala Lumpur: Utusan Publication.
- Abdullah Taib. 1985. *Asas-Asas Antropologi*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Amran kasimin. 2006. *Unsur-Unsur Menurun Dalam Persembahan Teater Melayu Tradisional*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Chris Barker. 2007. *Cultural Studies: Theory and Practice* (3rd Ed.). SAGE.
- Clifford Sather. 1997. *The Bajau Laut: Adaptation, History and Fate in a Maritime Fishing Society Of South-Eastern Sabah*. Kuala Lumpur: Oxford University Press.
- Creswell, J. W. 1998. *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. Thousand Oaks, CA: Sage
- Creswell, J. W. 2003. *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (2nd Ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- D. A. De Vaus. 2001. *Research Design in Social Research*. SAGE
- David Hicks. 2010. *Ritual and Belief: Readings in the Anthropology of Religion* (3rd edition). Altamira Press.
- David Silverman. 2004. *Qualitative Research: Theory, Method, and Practice* (2nd Ed.). London: SAGE
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (Eds.). 2000. *Handbook Of Qualitative Research* (2nd Ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE
- E.B. Taylor, "Animism," in *Reader in Comparative Religion: An Anthropological Approach*, eds. W. Less & E. Vogt (Evanston, IL: ROW, Peterseon, 1958), 9-19.
- Edi Sedyawati, (1981) *Pertumbuhan Seni Pertunjukan (Cetakan Pertama): Penerbit Sinar Harapan Jakarta*.

- Edmund Leach. 1976. *Culture and Communication: The Logic by which Symbols Are Connected. An Introduction to the Use of Structuralist Analysis in Social Anthropology*. Cambridge University Press.
- Edmund R. Leach. Ritual. In David L. Sills (ed.). *International Encyclopedia of Social Sciences*, 13:520-526. New York: Macmillan and The Free Press.
- Fathul Wahid. 2004. *Metodologi Penelitian Sistem Informasi: Sebuah Gambaran Umum*.
- George Rodman, Ronald B. Adler. 2003. *Custom Version of Understanding Human Communication: For Highline Community College (8th Ed.)*. New York: Oxford University Press.
- Hanafi Hussin & MCM Santamaria. 2012. Celebrating With the Lord of the Sea (Tuan Laut): The Pangkanduli of the Sama Dilaut of Sitangkai, Tawi-Tawi Southern Philippines. In Hanafi Hussin & MCM Santamaria (eds.). *Sama Celebrations: Ritual, Music and Dance of Sama Dilaut and Sama Bajau in Southern Philippines and North Borneo*, pp. 9-22. Monograph 12. Institute of Ocean and Earth Sciences (IOES), Universiti Malaya.
- Hanafi Hussin & MCM Santamaria. 2012. Dancing With The Ghosts Of The Sea: Experiencing The Pagkanduli Ritual Of The Sama Dilaut (Bajau Laut) In Sikulan, Tawi-Tawi, Southern Philippines. In *JATI : Journal of Southeast Asian Studies*, 13:159-172. University of Malaya
- Harun Daud. 2007. Penggunaan Mantera dalam Bidang Perbomohan dan perubatan Tradisional Melayu. Dalam Rogayah A. Hamid & Mariyam Salim (ed.), *Pandangan Semesta Alam Melayu: Mantera*, hlm. 51-95. Kuala Lumpur. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Haron Din, 1991. *Manusia dan Islam Jilid 2* Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka dan Kementerian Pendidikan Malaysia.
- Harun Mat Piah. 1982. *Puisi Melayu Tradisional: Sesuatu Pendekatan dalam Menyelesaikan Permasalahan Genre*. Makalah dalam Simposium Antarabangsa Kesusasteraan Melayu Tradisional. Universiti Kebangsaan Malaysia, 4-6 November.

- Hashim Awang. 1990. *Pengantar Antropologi Perubatan*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Hashim Awang. 1993. Asas dan Falsafah Perubatan Melayu. Dalam Azizan Haji Baharuddin (ed.). *Perubatan dan Kesihatan di Kalangan Orang Melayu Cendekia: Siri Monograf*, hlm. 1-6. Kuala Lumpur: Akademi Pengajian Melayu, Universiti Malaya.
- James P. Spradley. 2016. *Participant Observation*. Waveland Press
- Jakob Sumardjo. 2000. *Filsafat Seni*, Jakob Sumardjo :Penerbit ITB,JI Genesa 10, Bandung, Indonesia
- Jeniifer Trusted. 1991. *Physics and Metaphysics: Theories of Space and Time*. Routledge Falmer.
- Judy C. Pearson, Paul E. Nelson, Scott Titsworth, Lynn Harter. 2005. *Human Communication (2nd Ed.)*. McGraw-Hill.
- Kalsum Umar & Mohd Kipli Abdul Rahman. 2014. *Kaul Melanau: Dari Upacara Ritual ke Pesta Keramaian*. Dalam Ahmad Moghni Salbani, Saad Othman & Rahima A. Hamid (eds.). *Merekayasa Kearifan Tempatan: Citra Seni dalam Teknologi*, hlm. 43-61. Universiti Sains Malaysia.
- Kamus Dewan Edisi Keempat. 2005. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa da Pustaka.
- Lalimin Kemad *Teater moden Sabah 1946 hingga 1980-an*, 2006 Dewan Bahasa dan Pustaka Kuala Lumpur.
- Louis Cohen, Lawrence Manion & Keith Morrison. 2007. *Research Methods in Education*. Routledge.
- Malinowski & Bronislaw. 1948. *Magic Science and Religion and Other Essays*. Boston, Mass: Beacon Press
- Marlenny binti Deenerwan. 2011. *Bobolian sebagai Sebuah Teater Ritual*. Kuala Lumpur: Pusat Kebudayaan, Universiti Malaya.
- Matt Henn, Mark Weinstein & Nick Foard. 2009. *A Critical Introduction to Social Research (2nd edition)*. SAGE.

- Matthew B. Miles & A. Michael Huberman. 1994. *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook* (2nd Ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE
- Mana Sikana. (1996) *Falsafah dan Seni Kreatif Melayu*, :Dewan Bahasa dan Pustaka Kuala Lumpur.
- Maureen Spencer & John Spencer. 2013. *Q & A Revision Guide Evidence 2013 and 2014* (8th Ed.). OUP Oxford.
- Max Van Manen. 1990. *Researching Lived Experience: Human Science for an Action Sensitive Pedagogy* (2nd Ed.). SUNY Press.
- Michael Quinn Patton. 2014. *Qualitative Research & Evaluation Methods: Integrating Theory and Practice* (4th Ed.). Newbury Park, CA: SAGE
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. 1994. *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook* (2nd Ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Mir Hazil Azran Ramli. 2008. *Aura Penyembuhan Reiki*. PTS Litera Utama.
- Mohamed Ghouse Nasruddin. 2000. *Teater Tradisional Melayu*. Kuala Lumpur. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Mohd Luthfi Abdul Rahman. 2011. *Mek Mulong: Antara Persembahan dan Ritual Perubatan di Malaysia*.
- Mohd Sulaiman Hj. Yasin. 1984. *Pengantar Akidah*. Kuala Lumpur Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Mohd. Anis Md. Noor & Hanafi Hussin. 2011. *Gendering Dance, Gazing Music: Dance Movements, Healing Rituals and Music Making. International Council for Traditional Music World Conference*. Newfoundland, Canada. 13-19 July 2011.
- Mohd. Kipli Abdul Rahman. 2009. *Mabuk Mistikal: Semiotik Metafizik dalam Kuda Kepang Mabuk*. Universiti Sains Malaysia.
- Mohd. Kipli Abdul Rahman. 2012. *Sinkritisme Dalam Wayang Wong Johor*, Universiti Sains Malaysia.
- Mohd. Taib Osman. 1982. *Manual for Collecting Oral Tradition, with Special Reference to South East Asia*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

- Muhammad 'Uthman El-Muhammady. 2001. *Kosmologi Pada Para Fuqaha dan Ulama Sufiah*. Dalam Yaacob Harun (ed.). *Pemikiran Melayu dalam Kosmologi Melayu*, hlm. 10-22. Kuala Lumpur: APMUM
- Muhammad 'Uthman El-Muhammady. 2001. Kosmologi pada Para Fuqahah dan Ulama Sufiah. Dalam Yaacob Haron (ed.). *Pemikiran Melayu dalam Kosmologi Melayu*, hlm. 10-22. Kuala Lumpur: APMUM
- Nik Mustapha Nik Mohd. Salleh. 1995. Alat musik tradisional dalam masyarakat Melayu di Malaysia. Diedit oleh Mohd. Ghazali Abdullah, Kuala Lumpur: Kementerian Kebudayaan dan Kesenian Negara.
- Noor Azlan Mohd. Nor. 1993. Sistem Perubatan Melayu Tradisional: Satu Tinjauan Awal. Dalam Azizan Haji Baharuddin (ed.). *Perubatan dan Kesihatan di Kalangan Orang Melayu*, hlm 47-49. Kuala Lumpur: Akademi Pengajian Melayu, Universiti Malaya.
- Norhalim Haji Ibrahim. 1997. *Perubatan Tradisional*
- Noriah Taslim. 2007. Mekanisme Kuasa dalam Mantera: Satu Analisis dari pendekatan Pragmatik. Dalam Rogayah A. Hamid & Mariam Salim (ed.). *Pandangan Semesta Malayu: Mantera*, hlm. 191-214. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Norman Fairclough. 2003. *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. Psychology Press.
- Osman Bakar. 1994. *Persoalan mengenai kaedah dalam sains Islam*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Othman Lebar, 2006. *Penyelidikan Kualitatif: Pengenalan Kepada Teori dan Metod*. Universiti Pendidikan Sultan Idris
- Othman Mohamed, 2001 Penulisan Tesis dalam Bidang Sains Sosial Terapan : Universiti Putra Malaysia Serdang.
- Paul D. Leedy, Jeanne Ellis Ormrod. 2001. *Practical Research: Planning and Design* (7th Ed.). Merrill Prentice Hall.
- Penyelenggara Mohd Ghazali Abdullah. 1995. *Teater Tradisional Melayu*. Kuala Lumpur. Kementerian Kebudayaan, kesenian dan Pelancongan.

- Putu Wijaya. 2007 Teater Buku Pelajaran Seni Budaya : Furi Foundation
- Razali Sulaiman. 2014. *Gangguan Jin: Rawatan dan Pendinding*. Karya Bestari.
- Richard D. Alba & Victor Nee. 2003. *Remaking the American Mainstream. Assimilation and Contemporary Immigration*. Harvard University Press.
- Richard Schechner. 2002. *Performance Studies: An Introduction*. Routledge London and New York.
- Robert R. Sherman, Rodman B. Webb. 2004. *Qualitative Research In Education*. Routledge Falmer.
- Rodney Needham. 1985. *Remarks on Wittgenstein an Ritual*. Berkeley: University of California Press.
- Rogayah A. Hamid dan Mariyam Salim. 2007. *Pandangan Semesta Melayu: Mantera*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Roy A. Rappaport. 1979. Ritual, Sanctity and Cybernetics. *In* Regna Darnell (ed.). *American Anthropology, 1971-1995*, pp. 37-39. University of Nebraska Press Lincoln and London.
- Saidatul Nornis Hj. Mahali. 2010. *Adat dan Ritual di Sabah*. Kota Kinabalu, Sabah: Universiti Malaysia Sabah.
- Saidatul Nornis Mahali. 2011. Kalang MPAT sebagai teknik interaksi Bajau Darat di Sabah. *Jurnal Melayu*. 7(2):217-238. Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Schecner, R. 2002. *Performance Studies An Introduction*. Routledge London and New York
- Shamsul Amri Baharuddin. 2001. The Role of the Behavioural Sciences in Medicine: Anthropology and Medicine. Dalam Shamsul Amri Baharuddin (Ed.), *Social Anthropology of the Malays*, hlm. 174-179. Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Sharan B. Merriam. 1997, *Qualitative Research and Case Study Applications in Education: Revised and Expanded from Case Study Research in Education (2nd Ed.)*. Wiley.

- Sharan B. Merriam. 2001. *Qualitative Research and Case Study Applications in Education*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Skeat, W.W. 1900. *Malay Magic: Being an Introduction to the Folklore and Popular Religion of the Malay Peninsula*. New York: The Macmillan Company
- Stewart L. Tubbs, Sylvia Moss. 2006. *Human Communication: Principles And Contexts*. (10th Ed.). Boston: McGraw-Hill.
- Suranto Aw. 2010. *Komunikasi Sosial Budaya*. Graha Ilmu.
- Tracy Kidder. 2011. *The Soul of A New Machine*. Little, Brown.
- Victor W. Turner. 1969. *The Ritual Process: Structure and Anti Structure*. Routledge & Kegan Paul London.
- Wan Faizah Wan Yussof. 2014. Keharmonian antara Manusia, Alam dan Pencipta dalam Perubatan Melayu. Dalam Mohd Kipli Abdul Rahman, Tarmiji Masron & Mardiana Idayu Ahmad (eds.). *Merekayasa Kearifan Tempatan: Citra Seni dalam Teknologi*, hlm. 14-25. Universiti Sains Malaysia.
- William J. Seiler, Melissa L. Beall. 2005. *Communication: Making connections* (6th Ed.). Boston: Pearson/Allyn & Bacon.
- William Robertson Smith. 1889. Religion of The Semites. In Robert A. Segal (ed.) 2002, Transactions Publishers, New Brunswick, New Jersey.
- Yap Beng Liang. 1993. *Orang bajau Pulau Omdal: Aspek-Aspek Budaya*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Yin, R. K. 1994. *Case Study Research: Design And Methods* (2nd Ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Zainal Kling. 2000. Manusia Melayu, Alam dan Tamadunnya dalam Globalisme dan Patriotisme. Dalam Abd Latif Abu Bakar (eds.). *Sastera Melayu: Kumpulan Makalah Hari Sastera 1995*, hlm. 294-304. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Zinitulniza Abdul Kadir. 1971. *MEK MULUNG: Kesenian Perantaraan Manusia dan Kuasa Ghaib Warisan Kedah Tua*. Kuala Lumpur: Institut Terjemahan Buku Malaysia.